

Олександр ТАЛДИКІН,

доцент кафедри теорії держави та права
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ФОРМ ДЕРЖАВНОГО (ТЕРИТОРІАЛЬНОГО) УСТРОЮ: ІМПЕРІЯ

Спосіб поділу території держави на складові частини, а також характер владних взаємовідносин між ними та державою в цілому визначається як форма державного територіального устрою. У свою чергу, розкриваючи цю складову форми держави, прийнято поділяти її різновиди на сучасні (реально існуючі) та історичні, ті, що досліджуються вже в ретроспективі. До історичних форм державного (територіального) устрою традиційно відносять імперію. *Імперія* – це складна форма устрою держави, що передбачає об'єднання інших країн та народів внаслідок завоювань або колонізації. Вона складається з головної держави (метрополії) та провінцій або колоній [1, с. 85].

Сам термін «імперія» має латинське походження – від *imperiū* – влада. Його зміст змінювався відповідно до того чи іншого конкретного історичного періоду, але й сьогодні не отримав одноставної інтерпретації.

Імперію часто розуміють: як історичний тип держави; як монархію, на чолі якої стоїть імператор; як повноту одноосібної автократичної влади; як державу, що має колонії; як могутню фінансову промислову монополію. Таке розмаїття в інтерпретації обумовлено застосуванням терміна «імперія» не тільки в аспекті теорії держави і права, а також в історичному, політологічному, культурологічному, географічному, економічному релігійному сенсі, що у свою чергу актуалізує дослідження означеної проблематики та вказує на необхідність визначення класифікації імперій.

Безумовно, що підставами класифікації імперій будуть різні критерії, які характеризують їх відповідно до належності до другої складової форми держави, а також інші, пов'язані з особливостями їх утворення, організації та функціонування.

Існування імперій в минулому як історичних форм державного (територіального) устрою дає можливість поділити їх *відповідно до існування в конкретно-історичному періоді на:* імперії Давнього часу, імперії Середніх віків, імперії Нового часу та імперії Новітнього часу.

Стівен Хау, досліджуючи імперії одним з основних факторів розподілу, подає географічний. Він поділяє імперії на суші та морські [2]. Отже, по відношенню до простору існували:

– *Телуракратичні імперії – в межах сухопутних кордонів* (сухопутні), або континентальні (англ. *empire by land*);

– *Таласократичні імперії, що мали заморські володіння, морські* (англ. empire by sea).

Просторовий критерій кваліфікації імперій пов'язаний також з розбіжністю *шляхів їх утворення*: телурократії, в яких влада, яка спиралася на панування на суші, утворювалася *шляхом завоювання*, військової експансії та приєднання сусідніх територій (Імперія Франків, Російська імперія, Австро-Угорська імперія).

У свою чергу таласократії, в яких влада, що спиралася на панування на морях, як правило, виникали *шляхом колонізації* заморських територій, що перетворюються у колоніальні володіння з різним правовим статусом (Британська імперія, Французька імперія) [3, с. 25].

І. Савченко з огляду на системні ознаки поділяє імперії на *класичні традиційні* (Римська, Китайська); *класичні нетрадиційні* (колоніальні імперії); *некласичні* (Радянський Союз) [4, с. 25]. Останню вона визначає, як *квазіімперію*, що дає підстави розглядати її у контексті співвідношення з квазідержавою [5, с. 25].

Розвиваючи ідею існування *сучасних імперій*, Запорожченко Р. зазначає, що вони є продуктом глобалізаційних процесів і виникають як реакція на кризи в державах, а їх особливістю є те, що вони здатні проникати в середовище національних держав без використання *hardpower* («жорстка сила»), а за допомогою культурно-інформаційних і економічних ресурсів – *softpower* («м'яка сила») [6, с. 39].

Необхідність в легітимації імперських механізмів державної влади шляхом сакралізації та проголошення в більшості імперій державної релігії дають підстави враховувати релігійний критерій в класифікації. Так, стосовно до релігії можна виокремити: *теократичні імперії* (Арабський Халіфат), *клерикальні імперії* (Британська імперія), *атеїстичні імперії* (СРСР).

Цілком актуальним, на наш погляд, є розгляд імперій як форм державного територіального устрою у співвідношенні з формою державного правління. Асоціювання імперій з монархічною формою правління як домінуючою є цілком доречним, але не абсолютним. І тут мова йде не тільки про *квазіімперські* утворення або *сучасні імперії*, а про існування історичних республіканських форм. Так, Третя республіка Франції, конституційні закони якої не визначали загальних принципів державного ладу, залишалась по суті колоніальною імперією. Веймарська республіка Німеччини була імперією без імператора, що, своєю чергою, закріплено в її конституції від 11 серпня 1919 р. [7].

Отже, специфічна політико-територіальна структура, що характеризує внутрішній поділ імперій на складові частини та характер владних взаємовідносин між ними та метрополією в цілому, а також варіативність способів формування вищих органів державної влади (форми державного правління), дає підстави до вищеозначених підходів в кваліфікації цієї історичної форми державного територіального устрою.

Список використаних джерел:

1. Ведерніков Ю. А. Теорія держави і права: підручник (3-є вид. перероб. і доп.). Дніпропетровськ : ДДУВС, Ліра ЛТД, 2016. 480 с.
2. Howe, S. (2002). *Empire: A Very Short Introduction*. New York : Oxford University Press, 140 p.
3. Талдикін О. В. Теорія влади. Структурно-логічні схеми і таблиці: навч. посібник. Дніпро : ДДУВС, 2020. 164 с.
4. Савченко І. В. Силабус навчальної дисципліни «Імперії та їх органи влади: системи, методи, практики державного управління в Україні XVIII – XX ст.» Запоріжжя : ЗНУ, 2024. URL : https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/1134050/mod_resource/content/2/%D0%A1%D0%B8%D0%BB%D0%B0%D0%B1%D1%83%D1%81%20%20%D0%86%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%96%D1%97_merged.pdf
5. Талдикін О. В. Поняття та класифікація квазідержав. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 110-116.
6. Запорожченко Р. О. Держава vs імперія: влада та її реалізація в контексті глобалізації. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Питання політології*. 2017. № 31. С. 33-40.
7. Конституція Німецької імперії (Веймарська Конституція) від 11.08.1919 р. URL : [https://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1919\(08\)11.reich.php](https://hai-nyzhnyk.in.ua/doc2/1919(08)11.reich.php).

Ірина ТИЩЕНКОВА,

доцент кафедри адміністративно-правових
дисциплін та публічного управління
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ЛІСНЯК,

здобувач вищої освіти
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ

**ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД
ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ**

Переміщення внутрішніх осіб, або внутрішньо переміщених осіб (ВПО), стало однією з найбільш нагальних тем у сучасному суспільстві, особливо в контексті воєнних конфліктів, природних катастроф та соціально-економічних криз. Це явище не лише стосується правових і соціальних аспектів, але й впливає на культурні, економічні та психологічні фактори життя суспільства.

Внутрішнє переміщення осіб зазвичай викликане різними факторами. У країнах, що переживають конфлікти, такі як війна або політичні репресії, люди змушені залишати свої домівки у пошуках безпеки. У результаті